

ВІДГУК

офіційного опонента, **Коляси Олени Василівни**

кандидата філологічних наук, доцента,

доцента кафедри іноземних мов та перекладу

Одеського національного морського університету

на дисертаційне дослідження **Василини Романа Сергійовича**

«РЕАЛІЗАЦІЯ КАТЕГОРІЇ ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТІ

В ДЕТЕКТИВАХ А. КРІСТІ»,

яке подано на здобуття наукового ступеня доктора філософії

за спеціальністю 035 Філологія, галузь знань 03 Гуманітарні науки

(Запоріжжя, 2026)

1. Актуальність теми дослідження.

Сучасний етап розвитку гуманітарного знання позначений усвідомленням тотальної інтертекстуальності культури, у межах якої будь-який художній текст постає не як замкнена самодостатня цілість, а як вузол у безмежній мережі діалогічних зв'язків. Категорія інтертекстуальності, уведена до наукового обігу Ю. Крістевою на теоретичному підґрунті ідей М. Бахтіна та Ф. де Соссюра за останні десятиліття трансформувалися з вузького літературознавчого поняття в загальнокультурну методологічну домінанту, що визначає магістральні напрями сучасної компаративістики, наратології, рецептивної естетики та дискурсології. Попри численні теоретичні розвідки, питання про сутність, типологію та функціональний потенціал інтертекстуальних зв'язків, як слушно наголошує дисертант услід за Г. Алленом і досі потребує подальшої конкретизації, особливо на рівні аналізу конкретно-текстових репрезентацій.

Особливої ваги набуває звернення до тих літературних сегментів, які тривалий час перебували на периферії інтертекстуальних студій. Відмова сучасної гуманітаристики від жорсткого ієрархічного поділу на «елітарне» та «масове» уможливила «реабілітацію» жанрових форм, зокрема детективу,

який нині осмислюється не як розважальне «читиво на раз», а як гнучка наративна модель, здатна синтезувати естетичні, епістемологічні та соціокультурні виміри доби. У цьому світлі творчість Агати Крісті – письменниці, чий доробок довго потерпав від упередженого ставлення критики «масової культури», – постає надзвичайно перспективним матеріалом для апробації теорії інтертексту, адже її детективна проза активно послуговується прецедентними текстами світового канону, фольклорними моделями та автореференційними стратегіями.

Водночас доводиться констатувати, що комплексне, системне осмислення інтертекстуальності саме як архітектонічної основи детективної прози А. Крісті – з опертям на редуковану модель транстекстуальності Ж. Женетта – досі не посіло належного місця у вітчизняній англістиці. Заповнення цієї лакуни й становить наукову доцільність рецензованої праці. Представлене дисертаційне дослідження Р. С. Василю, присвячене виявленню специфіки реалізації категорії інтертекстуальності у детективах А. Крісті є ґрунтовною, концептуально виваженою та завершеною науковою працею, що гідно репрезентує наукову школу професора Ганни Іллівни Приходько і водночас засвідчує високий рівень самостійності здобувача. З огляду на викладене, актуальність обраної теми не викликає жодних сумнівів.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Коректне формулювання дослідницьких завдань, продуманість композиційної будови роботи та вдалий вибір методологічного інструментарію сприяють успішній реалізації мети дослідження, яка полягає у виявленні специфіки реалізації категорії інтертекстуальності, визначенні її проявів і функцій у художньому просторі детективної прози Агати Крісті. Об'єкт (детективний дискурс А. Крісті як інтертекстуальний простір) та предмет дослідження (механізми функціонування інтертекстуальних маркерів та їхня роль в архітектонічній організації творів А. Крісті) окреслено чітко й не суперечливо, а вісім сформульованих завдань логічно вибудовують

траєкторію наукового пошуку – від теоретико-методологічного підґрунтя до прикладного аналізу паратекстуальних, архітекстуальних і метатекстуальних маркерів.

Методологічна основа дисертації відзначається логічною послідовністю, науковою обґрунтованістю та внутрішньою цілісністю. Фундаментальну базу дослідження становить концепція транстекстуальності Ж. Женетта, застосована у редукованому вигляді, є цілком умотивованою з огляду на жанрову специфіку детективу: аналітична увага зосереджена на трьох ключових вимірах – паратекстуальності, архітекстуальності та метатекстуальності. Дослідницька стратегія органічно поєднує літературознавчі та лінгвістичні підходи, забезпечуючи багаторівневий характер аналізу. Продуктивним і методологічно виправданим є залучення теорії горизонту очікувань, яка дає змогу простежити, як інтертекстуальні відсилання коригують читацьку рецепцію, а також стратегії «пильного читання» (close reading), що уможливлюють глибинне проникнення в художню тканину тексту та виявлення прихованих рівнів смислотворення.

Не менш умотивованим видається використання елементів лінгвопоетичного аналізу для встановлення стилістичних засобів інтеграції інтертексту, а також наратологічних і дискурсологічних принципів для осмислення детективного дискурсу як цілісної комунікативної системи. Такий синтез методів забезпечує високий рівень наукової достовірності та інтердисциплінарної узгодженості. Репрезентативність емпіричної бази (вибірка інтертекстуальних елементів із 42 детективних творів А. Крісті) та ґрунтовне опрацювання джерельної бази, що налічує 448 позицій, з яких 384 – іноземними мовами, істотно підсилюють евристичний потенціал роботи та переконливість сформульованих висновків, які логічно впливають із проведеного аналізу.

3. Наукова новизна одержаних результатів.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає у здійсненні комплексного аналізу інтертекстуальності як архітектонічної основи

детективів А. Крісті, а також в уточненні типології та функцій паратекстуальних і архітекстуальних маркерів у творах письменниці. Уперше у вітчизняній англістиці інтертекстуальність прози А. Крісті потрактовано системно – як засіб впливу на реципієнта та підґрунтя для авторського експериментаторства в межах класичної моделі детективного жанру. Оригінальність дослідницького ракурсу підкріплена власне аналітичною методикою, апробованою на репрезентативному корпусі текстів.

Загальне структурування роботи засвідчує високий рівень наукової організації та методологічної дисципліни здобувача. Дисертація має чітко вибудовану композицію, що включає вступ, три змістовно насичені розділи з висновками після кожного з них, загальні висновки та список використаних джерел, який репрезентує широкий спектр української та зарубіжної гуманітарної думки.

У **першому розділі** – «Теоретико-методологічні засади вивчення інтертекстуальності у художньому тексті» – закладено цілісне теоретико-методологічне підґрунтя дослідження. Здобувач послідовно простежує еволюцію поняття інтертекстуальності в аспекті діячності (від діалогічної концепції М. Бахтіна та ідей Ю. Крістивої й Р. Барта до типологічних розвідок Ж. Женетта, М. Пфістера, М. Ріффатера, У. Еко та Р. Міоли), переконливо доводить, що інтертекстуальність не є прикметою виключно постмодерного мислення, а іманентно притаманна літературі від її витоків, і на цій основі пропонує обґрунтовану робочу візію типології та функцій міжтекстових зв'язків. Це свідчить про глибоке занурення автора в контекст світової гуманітаристики та високий рівень наукової культури дослідження.

Логічним продовженням є **другий розділ** – «Поетика та жанрова специфіка детективної літератури», – присвячений термінологічній концептуалізації поняття «детектив», реконструкції еволюції жанру (від принципів логічного оповідання Е. А. По та утвердження постаті «Великого детектива» А. Конан Дойла до кодифікації жанрових правил «золотої доби» й діяльності Лондонського детективного клубу), а також типології детективних

творів і аналізу їхніх наративних моделей. Особливо вдалим є висвітлення рецептивного потенціалу жанру: здобувач переконливо демонструє, що поєднання герменевтичної гри з афективним залученням реципієнта та використання жанрових «блокаторів» перетворює читання детективу на складний інтелектуальний акт, а впорядкованість художнього світу забезпечує виконання твором стабілізуючих, ескапістських і терапевтичних (бібліотерапевтичних) функцій.

Центральною аналітичною частиною дисертації є **третій розділ** – «Інтертекстуальна організація та архітектоніка детективів Агати Крісті». Оглянувши сучасне «крістієзнавство» як простір ревізіоністських дискусій, автор переходить до безпосереднього аналізу паратекстуальності, слушно потрактованої як лімінальний «семіотичний поріг» між тривожною реальністю та впорядкованим художнім світом. Переконливо показано, що елементи перитексту (заголовки, епіграфи, присвяти, графічні схеми й плани) та епітексту в творчій системі письменниці трансформуються в інструменти керування читацьким сприйняттям, реалізації принципу «чесної гри» та конструювання інтелектуальних пасток («червоних оселедців»), а мультимодальні, побудовані на алюзіях, заголовки функціонують як «прогностичні формули» сюжету, що водночас дезорієнтують реципієнта.

Грунтовністю вирізняється й аналіз архітекстуальності: здобувач демонструє, що сюжетна будова творів А. Крісті відповідає п'ятиетапній матриці Ц. Тодорова простежує функціонування хронотопу як архітекстуальної домінанти, розробляє типологію злочину як маркера порушення рівноваги (від фінансових мотивів і «любовних трикутників» до «безкровного злочину» й колективної сакральної відплати) та осмислює етап розслідування як телеологічний механізм відновлення символічного балансу. Аналітично тонкими є спостереження над образами розслідувачів – Еркюля Пуаро та міс Марпл – як «сакрально-етичних стабілізаторів», що відновлюють не лише юридичний, а й вищий моральний порядок. Здійснений аналіз переконливо доводить, що канонічні параметри детективу «золотої доби»

стали для письменниці не обмеженням, а підґрунтям для розгортання масштабного спектра жанрових модифікацій і метафікційної гри з обізнаною аудиторією.

Отже, поставлену в дисертації мету повністю досягнуто, а всі дослідницькі завдання – реалізовано. Робота відзначається внутрішньою логічною цілісністю, послідовністю викладу та концептуальною завершеністю, що засвідчує зрілість наукового мислення автора й його здатність до самостійного теоретичного узагальнення складного літературного матеріалу.

4. Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових публікаціях.

Матеріали дисертаційного дослідження пройшли належну апробацію. Основні теоретичні положення й результати роботи оприлюднено в доповідях на восьми наукових конференціях (семи міжнародних та одній університетській), проведених упродовж 2022–2025 років, зокрема на конференціях «Іноземна філологія у XXI столітті» (Запоріжжя), «Multimodality and Transmediality: Interdisciplinary Studies» (Харків), «Молода наука» (Запоріжжя), «Гуманність у контексті сталого розвитку» (Львів – Земмерінг) та ін.

Проблематику, теоретичні й практичні результати дослідження висвітлено загалом у десяти публікаціях, серед яких одна стаття надрукована у виданні, проіндексованому в наукометричній базі (Web of Science / Scopus), дві статті – у фахових наукових виданнях України (категорія Б), що відповідає вимогам МОН України, а також сім публікацій у збірниках матеріалів наукових конференцій. Такий обсяг публікаційної активності свідчить про системність, послідовність і наукову зрілість здобувача та засвідчує належний рівень оприлюднення основних положень дисертації у професійному науковому середовищі. Вважаємо, що кількість і якість друкованих праць є цілком достатніми для повноцінної репрезентації результатів дослідження.

5. Практичне значення одержаних результатів.

Результати дисертаційного дослідження мають виразний практичний потенціал і можуть бути використані як у науковому дискурсі, так і у процесі викладання нормативних та вибіркових навчальних дисциплін філологічного спрямування – зокрема таких курсів, як «Історія зарубіжної літератури», «Теорія літератури», «Наратологія», «Лінгвопоетика», «Стилістика», «Інтерпретація художнього тексту» та «Порівняльне літературознавство». Отримані наукові спостереження й висновки можуть слугувати методологічною та аналітичною базою для подальших досліджень, спрямованих на осмислення проблем інтертекстуальності масової літератури, еволюції детективного канону та його трансформацій у сучасному дискурсі.

6. Зауваження та дискусійні положення до дисертації.

Загальні висновки дисертаційного дослідження сформульовані на високому науковому рівні та логічно узагальнюють основні результати проведеної роботи, засвідчуючи наукову зрілість, аналітичну компетентність і методологічну виваженість автора. Разом із тим, у процесі ознайомлення з текстом дисертації виникла низка запитань і побажань дискусійного характеру:

У роботі застосовано редуковану модель транстекстуальності Ж. Женетта зосереджена на паратекстуальності, архітекстуальності та метатекстуальності. Такий вибір є цілком умотивованим жанровою специфікою матеріалу; проте з-поза аналітичного поля фактично випадає гіпертекстуальність, яка, з огляду на надзвичайно розгалужений простір адаптацій, пастишів, пародій і кінематографічних перепрочитань творів А. Крісті видається вельми релевантною. Хотілося б почути авторську аргументацію щодо доцільності вилучення цього виміру з прикладного аналізу.

У дослідженні паралельно функціонують поняття «детективний дискурс», «детективний наратив» і «детективний жанр». Під час захисту доцільно чіткіше окреслити співвідношення цих категорій у межах авторської концепції.

У характеристиці образу Еркюля Пуаро автор послуговується поняттям «онтологічно-металептичний статус» (с. 229). Під час захисту було б цікаво почути розгорнене тлумачення цієї тези: у чому саме, на думку здобувача, виявляється металепсис у наративній організації відповідних творів і як він співвідноситься з архітекстуальними конвенціями жанру. Водночас варто прояснити, як у межах дослідження розмежовуються поняття «архітекстуальність» (за Ж. Женеттом) і ширша категорія «жанрової пам'яті».

Висловлені зауваження й побажання мають переважно рекомендаційний і дискусійний характер, стосуються перспектив подальшого поглиблення теми й жодною мірою не знижують загальної високої наукової цінності проведеного дослідження. Здобувач виявив глибоке розуміння специфіки обраної проблематики, уміння системно застосовувати сучасний науково-теоретичний інструментарій і самостійно формувати обґрунтовані висновки, що свідчить про сформованість його дослідницької компетентності.

7. Загальна оцінка дисертації.

Висловлені зауваження, запитання та побажання не впливають на загальну високу оцінку дисертаційної праці Р. С. Василюк й не зачіпають її принципових положень. Дослідження вирізняється теоретичною виваженістю, аргументованістю висновків і переконливою джерельною базою, що забезпечує його наукову достовірність і значущість для розвитку вітчизняної англістики, наратології та інтертекстуальних студій масової літератури. Отримані результати ґрунтуються на репрезентативному корпусі художніх і теоретичних джерел, а висновки логічно випливають із проведеного аналізу.

Дисертація Р. С. Василюк є самостійним, завершеним і концептуально цілісним науковим дослідженням, яке відзначається методологічною новизною, системністю та вагомим внеском у сучасний літературознавчий дискурс. Автор продемонстрував високий рівень наукової культури, аналітичного мислення та професійної компетентності. Отже, на підставі детального ознайомлення з текстом дисертації та фаховими публікаціями здобувача вважаємо, що дисертаційна робота «Реалізація категорії

інтертекстуальності в детективах А. Крісті» Р. С. Василю за актуальністю обраної теми, новизною одержаних результатів, обсягом проведених досліджень, теоретичною та практичною цінністю, а також за оформленням повністю відповідає вимогам пунктів 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 431 від 21.03.2022 р.), а її автор – Василю Роман Сергійович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 Філологія.

Офіційний опонент:

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов та перекладу

Одеського національного морського університету

Олена КОЛЯСА

Підпис засвідчую: